

Aleviler Suriye'nin Neresinde?

Arap Baharında Mezhep Faktörü

Ortadoğu ülkelerinin bazılarında rejim değişikliğine sebep olan ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreç, Türkiye'nin dış politikasını ciddi biçimde etkilemekle birlikte Suriye'deki olaylar Türkiye için ayrı bir önem kazandı. Halk ayaklanmasına muhatap olan diğer ülkelerde rejimler kısa sürede devrilirken Suriye'de mevcut rejimin hala devrilemeyişi, Suriye'nin genel yapısının diğer ülkelerden farklı olduğu ve rejimin devrilmesinin pek de kolay olmayacağı yorumlarını birlikte getirdi.

Suriye'yi diğer ülkelerden farklı kılan temel faktörler arasında şüphesiz ki hem Suriye'nin mezhep temelli dini yapısı hem de başta İran olmak üzere İran'ın müttefiki olan bazı ülkelerin Esat rejimi yanında yer almasıdır. Yakın zamana kadar uluslar arası politikada birlikte hareket etmeye çalışan iki ülkeden biri olan İran'ın Esat rejimini desteklemesi, Türkiye'nin de çok açık bir biçimde Esat rejimi karşısında, muhalif grupların yanında yer alması, asırlardır İslam dünyasında süre gelen mezhep çatışmalarını yeniden gündeme getirdi. Yani bu süreçte her ne kadar sık sık siyasi faktörlere atıf yapılsa da, siyasi faktörlerin arka planında din/mezhep temelli yaklaşımlar dikkat çekici nitelikte gündeme geldi.

Bilindiği gibi Suriye'de nüfusunun %12'sini oluşturan ve Arap Alevisi olarak da adlandırılan Nusayriler iktidardadır ve diğer ülkelerdeki halk hareketlerine doğrudan müdahil olmayan İran'ın Beşşar Esat rejimini açıkça desteklemesi, Şiiler ile Nusayriler arasındaki gönül bağı; Türkiye'nin muhalif grupları desteklemesi de, çeşitli siyasi sebeplerle birlikte Sünni bir yapılanmadan yana olduğunu ortaya koymaktadır.

Suriye'de Esat rejiminin çekirdeğini oluşturan Nusayrilerin kamuoyunda Arap Alevisi olarak takdim edilmesi, Nusayrilerin de Alevi olduklarını düşündüğü gibi, Türkiye Alevileri ile ortak bir noktalarının veya gönül bağları olup olmadığının merak edilmesine ve Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikasına Türkiye Alevilerinin nasıl tepki vereceğinin sorgulanmasına sebep oluyor.

Nusayriler Alevi midir?

Her ne kadar inançlarının temelinde Hz. Ali figürü hakim olsa da, Suriye Nusayrileri ile Türkiye Alevileri tarihi, kültürel, sosyolojik ve teolojik açılardan bir arada düşünülmesi mümkün olmayan iki farklı sosyal yapıyı ifade eder. En genel tanımıyla Türkiye Aleviliği

Orta Asya'da yarı göçebe hayat yaşayan Türkmen kabilelerin İslam'ı kabulüyle birlikte oluşan, 13. Yüzyılda göçlerle Anadolu'ya gelen ve hem Orta Asya hem de Anadolu Türk kültürü ile yoğrulan ve günümüze kadar varlığını sürdüren senkretik bir dini/sosyal yapıdır.

Nusayrilik ise; 9. Yüzyılda yaşamış Muhammed Bin Nusayr Numeyri tarafından geliştirilmiş bir İslam anlayışıdır ki; çeşitli kaynaklarda Muhammed Bin Nusayr'ın Süryani ve Arap bir aşirete mensup olduğu, Nusayriliğin de yine Süryani Arap bir aşiret içerisinde geliştiği ifade edilir. Nusayrilik de çok belirgin bir şekilde ön plana çıkan teslis anlayışının da yine, Nusayrilerin daha önceki inançları olan Hıristiyanlıktan taşındığı düşünülebilir.

Günümüzde bu hususta kafaları en fazla karıştıran konu, Suriyeli Nusayrilerin de Alevi veya Arap Alevisi olarak tanımlanmasıdır. Böyle bir tanımlama, tarihi bir kaynağa dayanmaksızın, son zamanlarda sosyolojik süreçlerin ortaya çıkarmış olduğu bir tanımlamadır. Mesela Türkiye Alevileri için asırlar boyu Kızılbaş kelimesi kullanılmış (Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın müritleri 12 İmamı temsilen 12 dilimli kırmızı başlık giyiyorlardı ve kendilerini Kızılbaş olarak takdim ediyorlardı), özellikle Osmanlı Devleti döneminde Kızılbaş kelimesi Alevilere yönelik çeşitli hakaretvari ifadelerle kullanılmaya başlandığı için 18. yüzyılda Kızılbaş kelimesi yerine Alevi kelimesi tercih edilmeye başlamıştır. Kızılbaşlara Alevi diye hitap edilmesinin temelinde, inançlarının temelinde Hz. Ali'nin olmasıdır. Yine benzer şekilde inançlarının Hz. Ali'ye dayandığı göz önünde bulundurularak Batılı araştırmacılar tarafından Nusayrilere de Alavi/Alawi denmeye başlamıştır ve bu kullanım günümüzde Nusayrilerin de aynen Türkiye Alevileri gibi bir inanç gurubu olduklarının düşünülmesine sebep olmuştur.

Tarihi ve kültürel ve teolojik boyutlarıyla birlikte düşünüldüğünde, bu iki yapı arasında Hz. Ali, 12 İmam ve Ehl-i Beyt kültü gibi Şiinin da bütün kollarında söz konusu olan kültürlerden başka herhangi bir ortak nokta bulmak neredeyse imkansızdır. Mesela; Alevilikte dini lider Dede iken, Nusayriler de dini lider Şeyh'tir. Türkiye Alevileri Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul ederler, Nusayriler de ise Hacı Bektaş Veli ile hiçbir bağlantı söz konusu değildir. Alevilikte Şamanizm'le bezenmiş Hacı Bektaş Mitolojisi daha belirgin iken Nusayrilikte Hz. Ali'yi merkeze alan İslami mitoloji hakimdir. Nusayri inancında reenkarnasyon (ruhların başka bir bedende yeniden hayat bulması) önemli bir yer tutarken, Alevilikte böyle bir inanç söz konusu değildir.

Günümüzde Türkiye sınırları içinde Hatay, Adana, Mersin gibi kıyı bölgelerde Nusayri yaşamaktadır. Bazı bölgelerde Arap Uşağı veya çiftçilik yaptıkları için Fellah olarak

anılan Türkiye vatandaşı Nusayriler'in sayıları hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır ve yine Türkiye vatandaşı olan Nusayriler ile Türkiye Alevileri arasında da öteden beri olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de herhangi bir birliktelik veya yakınlaşma söz konusu olmamıştır.

Suriye'nin günümüzdeki durumu söz konusu olduğunda hem Suriye yönetiminin Aleviliğine vurgu yapılması hem de Türkiye Alevilerinin tutumunun sorgulanması veya ima edilmesi, bu iki inanç grubunun da Şiilikle irtibatlandırılmaya çalışılmasıyla doğrudan alakalı gözükmektedir.

Şiilik Ortak Payda Olabilir mi?

Bilindiği gibi İran Suriye'deki Esat Rejimini desteklemektedir ve bu destek her ne kadar siyasi çıkarlar gözetilerek yapılsa da, o siyasi çıkarları sağlayacak faktör de yine mezhepsel yakınlık yoluyla sağlanacak gönül bağından bağımsız değildir. Bu süreçte Suriye konusunda Türkiye Alevilerinin de gündeme getirilip tutumlarının sorgulanması Alevilik, Nusayrilik ve Şiilik arasında ortak bir nokta veya bir gönül bağı olup olmadığı düşüncesi ile ilgilidir. Genel olarak Nusayrilik Gulat-1 Şia (Şia'nın aşırı kolu) olarak tanımlanmaktadır ve buna ilaveten son yıllarda konu ile ilgilenen bazı Batılı araştırmacılar Türkiye Aleviliğini de Gulat-1 Şia kapsamında değerlendirmeye çalışmaktadır. Halbuki Türklerin İslam'ı kabul ettikleri 9. Yüzyıldan bu yana, dolaylı yoldan da olsa bir iki istisna dışında Şiilik ve Alevilik, hem inanç bakımından hem de sosyal ve kültürel yapı bakımından hiçbir zaman bir arada bulunmamıştır.

Nitekim Osmanlı devleti döneminde asırlardır devletle kavgalı olan ve dağ köylerinde bir sır olarak varlıklarını sürdüren Alevilerin Cumhuriyetten sonra kent merkezlerinde var oluşu ve modernleşme süreçleri Türkiye'nin modernleşmesine paralel ve uyumlu bir şekilde seyretmiştir. Günümüzde Türkiye Alevileri arasında Aleviliğin hem teolojik hem de ideolojik boyutları bakımından farklılıklar söz konusu olsa da, Cumhuriyet döneminde Alevi kimliği genel olarak laik, Atatürkçü, kemalist, milliyetçi, sol vb. kavramlarla bütünleşerek oluşmuştur. Büyük ihtimalle de bu kimliğin etkisiyledir ki; zaman zaman Türkiye Şiileri tarafından Aleviler üzerinde Şiileştirmeye yönelik çalışmalar yapılsa da Alevi kimliğini oluşturan faktörler, molla rejimi olduğu gerekçesiyle İran Şiiliğine küçük istisnalar dışında hiçbir zaman sempati ile bakmamış ve ortak bir paydada buluşmamıştır.¹ Yine benzer şekilde

¹ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdulkadir Yeler, Shi'ism in Turkey: A Comparison of The Alevis And The Jafaris, Journal of Shi'a Islamic Studies, V.3, N.3, London, 2010.

Alevi kimliğinin oluşumunda etkin olan Atatürk milliyetçiliği faktörü, Alevilerin Nusayrilere karşı herhangi bir sempati beslemesini imkansız kılmaktadır.

Bugün Türkiye Caferileri “emperyalist güçlerin İslam ülkelerine yönelik bir oyunu” olduğu düşüncesiyle Suriye’ye yönelik yaptırımlara karşı çıkmaktalar ama Aleviler için benzer bir durum söz konusu değildir. Alevilerin böyle bir konu ile birlikte düşünülmesi ve tutumlarının sorgulanması kanaatimizce; Suriye Nusayrilerinin Alevi olarak takdim edilmesi ve bu guruplar hakkında yeterli bilgiye sahip olmayanların, sadece Hz. Ali ortak faktöründen hareketle bu iki inanç gurubunu bir arada düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Abdülkadir Yeler

Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

akyeler@hotmail.com